

У. А. Сосна. **Фарміраванне саслоуна-га складу сялянства Беларусі ў канцы XIX ст.** Мн.: БДУ, 2000. 155 с.

У апошнія гады даволі рэдкай з'явай сталі навуковыя даследаванні, якія асвятляюць сацыяльна-эканамічную гісторыю Беларусі. Таму актуальным і патрэбным з'яўляецца выданне ўпершыню ў беларускай гістарыяграфіі працы У. А. Сосны, прысвечанай аналізу фарміравання саслоуна-групавога складу беларускага сялянства ў канцы XVII – першай палавіне XIX ст. Кніга грунтуецца на багатых архіўна-дакументальных фактах. Аўтарам выкарыстана больш за сорок матэрыялаў з фонду айчынных і замежных архіваў, пераважная большасць дакументаў ўпершыню ўводзіцца ў навуковы ўжытак. Разам з гэтым грунтоўны гістарыяграфічны аналіз праблемы дазволіў даследчыку дакладна вызначыць мэты і задачы працы, яе структуру.

У аснову манаграфіі закладзены праблемна-храналагічны прынцыпы. Характарыстыцы асобнай саслоунай групы сялянства прысвечана кожная з чатырох глаў. Зроблены акцэнт на вызначальных фактарах, якія давалі накірунак зменам колькаснай і якаснай эвалюцыі сялянскіх групавак. Для памешчыцкіх сялян – гэта канфіскацыя памешчыцкіх маёнткаў, для дзяржаўных – іх раздачы і папаўненні, для належачых духавенству – секулярызацыя царкоўных уладанняў, для спецыяльных, ці паўсвабодных – іх нівеліроўка. У той жа час асобныя са спецыфічных і спрэчных па прыналежнасці земляробчых катэгорый пададзены ў главах разам з тымі разрадамі сялян, да якіх яны мелі адносіны ў працэсе саслоуна-групавых пераўтварэнняў.

Аўтар манаграфіі доказна адзначае, што ва умовах развіцця таварна-грашовых адносін у сельскай гаспадарцы царызм вымушаны быў лавіраваць паміж процілеглымі тэндэнцыямі. З аднаго боку, ён падтрымліваў і пашыраў склад і правы казённага саслоўя, з другога – улічваў і саступаў узрастаючым апетытам памешчыцкага, якое імкнулася ператварыць дзяржаўных сялян у сваю ўласнасць. Аднак пры гэтым лёс дзяржаўных сялян у Беларусі залежаў не толькі ад фінансавых інтарэсаў дзяржаўнага скарбу імперыі як феадала-ўласніка, колькі быў падпарадкаваны вырашэнню агульных задач палітычнай стратэгіі царызму на беларускіх землях.

Крытычна прааналізаваўшы статыстычныя і архіўныя матэрыялы, У. А. Сосна аргументавана вылучае дзве тэндэнцыі ў стварэнні саслоунай структуры беларускіх сялян. Першая, якая праявілася ў апошняй трэці XVII ст. праз палітыку царызму да насаджэння землеўладання рускага дваранства і пашырэння памешчыцкага сектара, прывяла да скарачэння колькасці дзяржаўных сялян у тры разы. Другая, дасягнуўшая сваёй рэалізацыі ў сярэдзіне XIX ст., праявілася ў тым, што дзяржаўныя сяляне па удзельнай вазе сярод насельніцтва ізноў выйшлі на узровень, які меўся на момант далучэння Беларусі да Расійскай імперыі, а па колькасці нават пераўзышлі яго. У выніку кожны пяты беларус-сялянін стаў дзяржаўным. Аўтар прыходзіць да слушнага высновы аб тым, што рост ліку дзяржаўных сялян з'яўляецца «важнейшым фактарам змяншэння прыгоннага насельніцтва ў Беларусі і тым самым пацвярджае слабасць феадальна-прыгонніцкай сістэмы, яе бесперспектыўнасць». Пры гэтым на старонках кнігі падрабязна аналізуецца і шляхі пераводу сялян, асабліва памешчыцкіх прыгонных, у казённае ведамства і праз канфіскацыі, звязаныя з удзелам у палітычных падзеях іх уладальнікаў, радзей – за даўгі апошніх у выніку адсутнасці спадчыннікаў ці шляхам куплі. Належная ўвага аддаецца разгляду асаблівасцей пераходу прыгонных духоўных феадалаў у склад дзяржаўных сялян праз секулярызацыю царкоўных уладанняў, якая ў цэлым завяршылася ў 30–40-я гг. XIX ст.

Аўтар адзначае ў асноўным станючы адносіны сялянства розных груп і катэгорый (старосцінскіх, епіскапскіх, паезуіцкіх, канфіскаваных, манастырскіх, паўніяцкіх і інш.) да пераводу іх у склад дзяржаўных. Аднак заўважае, што спецыяльныя, паўсвабодныя, асабліва незалежныя катэгорыі сельскага насельніцтва (выбранцы, панцырныя баяры, межныя каланісты, аднадворцы, яўрзі-земляробы і інш.), уведзеныя ў склад казённага саслоўя, упарты адстойвалі ранейшыя правы і прывілеі, што выгадна адрознівала іх ад асноўнай масы эксплуатаемага сялянства. Пераход пад уладу казны быў лепшым выйсцем, лічыць аўтар, чым запрыгоньванне памешчыкамі, асабліва з пераходам дзяржаўных маёнткаў на аброк і надзяленнем там сялян грамадскімі правамі.

Манаграфія мае як гісторыка-дэмаграфічны, так і выразны гісторыка-палітычны характар, бо па сутнасці сваёй раскрывае адносіны

царских улад да усяго разнастайнага складу сялянства Беларусі і уплыў на яго палітычных падзей. Аўтар слухна адзначае, што, праводзячы палітыку уніфікацыі розных разрадаў і груп вясковага насельніцтва, царскі ўрад меў на мэце і іх дэнацыяналізацыю. У якасці заўвагі аўтару можна аднесці тое, што варта было б адлюстравач у гістарыяграфічнай частцы працы свой папярэдні немалы ўклад у распрацоўку праблемы.

Тэма, узятая У.А. Соснам, несумненна, павінна мець працяг, гэта адзначае і сам аўтар манаграфіі. Рэцэнзаванае выданне – сур'ёзны і удумлівы ўклад у вывучэнне гісторыі беларускай вёскі.

Кандыдат гістарычных навук, дацэнт
У.П. Емельяныч

А.П. Мельников. **Местное самоуправление: Учебное пособие.** Мн.: РИВШ БГУ, 2000. 234 с.

Рецензируемое пособие и соответствующий учебный курс посвящены злободневной и непростой проблеме – организации системы местного самоуправления. Поиск и внедрение оптимальной модели местного самоуправления – одна из ключевых проблем развития государственности, способ привлечения граждан к решению общенародных вопросов. Поэтому тема реформирования местных представительных и исполнительных органов, разграничения компетенции центральных и местных властей, финансового обеспечения деятельности местного управления и самоуправления – предмет постоянных дискуссий не только в среде общественно-политических движений, но и между руководителями государства, депутатами и специалистами. Как бы ни была устроена центральная и региональная государственная власть и вертикальное взаимодействие ее звеньев, без политической самоорганизации общества на местах управление не будет достаточно эффективным. Это доказано политической историей многих стран, в том числе и рассматриваемых в данном пособии.

Издание представляет собой первую в Беларуси работу, в которой так содержательно и всесторонне рассматривается опыт формирования местного самоуправления в зарубежных странах. Анализ структуры власти за рубежом дополняется исследованием состояния, проблем и путей реформирования аналогичной формы политического управления в Республике Беларусь, что придает данной работе практическую значимость. На содержание пособия, несомненно, повлияла и организация преподавания данного курса на протяжении ряда лет в БГУ и Академии управления при Президенте Республики Беларусь.

Не повторяясь в структурном отношении, автор анализирует опыт наиболее развитых в экономическом и политическом отношении стран – США, Великобритании, Франции, ФРГ, Италии, Дании, Японии и других, что свидетельствует о солидной информационной базе пособия. Необходимо отметить, что развитие местного самоуправления в разных странах анализируется как с позиции общих,

так и специфических подходов. Помимо характеристики структуры местного управления и самоуправления, полномочия их органов, для рассмотрения выделяется решение наиболее значимых для стран проблем: экономических, финансовых, социальных, политических, вопросы взаимодействия центральных, федеральных и местных органов власти.

Особый интерес вызывает изучение опыта близкой для нас по историческим судьбам России, ее достижений и просчетов в деле организации местного управления и самоуправления, анализ которого представляет не только познавательную, но и практическую ценность. Последняя тема посвящена процессу становления местного самоуправления уже непосредственно в Беларуси, раскрывая которую автор определяет и наиболее оптимальные, на его взгляд, пути реформирования местных институтов политической власти.

Вместе с тем пособие не лишено и определенных недостатков. В работе имеют место опечатки (с. 222). Однако в целом преподаватели и студенты получили так необходимое им добротное учебное пособие.

Профессор БГЭУ И.Н. Браим

А.Ф. Вишневский, Н.А. Горбатов, В.А. Кучинский. **Общая теория государства и права.** Мн.: Тесей, 1999. 560 с.

В 1999 г. вторым исправленным и дополненным изданием вышла в свет книга "Общая теория государства и права". Ее авторы – известные в научных кругах нашей страны исследователи проблем теории и истории государства и права Республики Беларусь. Первое издание вышло в качестве курса лекций по теории государства и права и было апробировано в различных юридических вузах республики. На книгу получен положительный отзыв Информационного центра Европейской методологической комиссии Ассоциации за европейское гуманитарное образование (Германия).

Анализируя содержание книги, следует отметить конструктивный подход авторов, рассматривающих право и государство как взаимообусловленные социальные институты. Они критически оценивают стремление некоторых правоведов анализировать теоретико-правовые вопросы в отрыве от государственно-правовых явлений. Фактически во всей работе некоторые аспекты теории государства рассматриваются в связи с их правотворческой и правоприменительной функциями, а вопросы теории права – с позицией отражения в законодательстве государственной воли и в то же время необходимости подчинения государства и всех его органов праву.

Во всех разделах книги четко прослеживается методологическая (мировоззренческая) позиция авторов, которые не пошли по наметившемуся в современной литературе пути признания одинаковой научной значимости материалистического и идеалистического мировоззрений, диалектического и метафизического подходов.